

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016, p. 733-754

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9470>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 16.02.2016 ✓ Accepted/Kabul: 25.03.2016
✍ Referees/Hakemler: Doç. Dr. Pesent DOĞAN –
Doç. Dr. Şehnaz YALÇIN WELLS

This article was checked by iThenticate.

ESKİ TÜRK TOPLULUKLARINDA SAYI SEMBOLİZMİ VE TÜRKMEN TAKILARINA YANSIMASI

Sibel KILIÇ*

ÖZET

Hangi sisteme dahil olursa olsun sayılar, bir yandan yaşamı sembolize ederken, diğer yandan onlara yüklenen gizil manalarla, yaşamın mistik ve metafizik yönüne ilişkin anahtar simge rolünü oynarlar. Doğanın ve yaşamın gizeminin şifreleri olan bu sayılar, rastlantısal ve gelişigüzel değil, binlerce yıldır insanoğlunun gözlem, deneyim ve birikimlerinin sonucunda elde edilmiş kayıtların göstergeleridir. Bu anlamda birçok rakama yüklenen ortak ya da oldukça benzeri anlamlar söz konusu olup, coğrafya ve etnik kültür farklarına bakılmaksızın ortak bir sayısal sembolizme sahip bulunduğu gözlemlenmektedir. Bazı durumlarda her ne kadar her sayıya ait olduğu toplumun özgün yapısına paralel bir takım anlam ve misyonlar yüklense de ilginç olan şu dur ki, tüm dünya toplulukları arasında mistik ve metafizik anlamlar yüklenen sayılar belli bir sayı dizisinde kesişmektedir. Bu rakamlar dizisinde en sık rastlananlar; 3,4,5,7,8,9,12,14, 28,30 40'tır.

Bunlar arasında bilhassa Türkmen kültüründe ve konumuzla paralel olarak takılarında en sık rastlanan mistik anlamlar yüklenmiş sayı dizini ise, 3,4, 5, 7,8, 9 ve 40'dır. Hemen hemen bütün toplumlarda olduğu gibi Türkmenler'in de bu bağlamda kendi iç yapısı içerisinde geliştirdiği mistik sayısal inançlar söz konusu olmuştur. Bugün de halen Türk ve İslam Dünyasında yoğun bir şekilde ilgi ve itibar görmeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sayı sembolizmi, eski sayılar, Türkmen sayı sembolizmi, mistik sayılar, uğurlu sayılar

---

* Doç. Dr. Marmara Üniversitesi Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, El-mek: skilic@marmara.edu.tr

---

NUMBER SYMBOLISM AMONG ANCIENT TURKISH TRIBES AND ITS REFLECTIONS TO TURKMEN JEWELLERY

ABSTRACT

Whichever system that they may belong to, the numbers while representing life on one side, on the other hand, through mystical powers attributed to them, they play a key role in relation to mystic and metaphysical aspects of life. The numbers which are codes of the nature and life are not coincidental or random but results of observations and experiences of mankind throughout the history. In this sense, many figures are attributed with common or similar meanings regardless of the geographic, cultural or ethnic boundaries that allows us to observe a common number symbolism. Although, in some cases, specific characteristics of a particular society is attributed to numbers and thereby some specific meanings attached to them, among the societies of the world certain numbers have been observed to intersect. Frequently intersecting of these are 3,4,5,7,8,9,12,14,28,30,40.

Among these, especially in Turkmen culture attributed with mystical powers that are in parallel with our subject are 3,4,5,7,8,9 and 40.[2] As almost among every other society, Turkmens too have developed their own number symbolism and mysticism related to this and even at present day this subject still receives intense interest among Turkish and Islamic societies.

STRUCTURED ABSTRACT

Counting and calculating anything related to the lives of humans are of an ancient tradition that has been continuing since recorded history. As the elements that became instruments to counting are various in nature, in fifth century B.C. Pythagoras by assigning numeric values to certain points on a counting line has illustrated the geometric forms. Besides, in the course of history of Islam, numerological accounting “*ebced*” which is the combination of numbers and letters has gained significant interest and respect. The decimal number system that is in use at present time has resumed the shape and systemizes our lives since 19th century.

In order to reach correct judgements and analytical results through observation, classification and analysis that form the substructure to scientific knowledge, the rational and irrational values that are assigned to the concepts used by absolute science is needed. Thus, as a result of human strife to understand the nature’s mysteries and rule over it, observations and concrete and abstract concepts that are reached through these observations have formed the basis necessary.

The aim of this work analysing the number symbolism among ancient Turks their reflections to Turkmen jewellery is to bring an iconographic perspective to the jewellery that are among the Turkmen material culture elements. The work contains the results of four months

of field work conducted in Turkmenistan between 2010 -2014 in the regions of Ashgabat and Merv.

One of the aims of the work is to illustrate the common and disparate features of the number symbolism that exist among other civilizations and ancient Turkish number symbolism. Through this objective, by utilization of locally available sources and information obtained from the individuals, subject literature has been enriched by adding another dimension. In order for an illustrative analysis of findings in question and their reflections to the material culture, Turkmen Jewellery called "*shaysep*" has been examined in depth. At the end of the work, it has been concluded that, besides their mere decorative forms, the Turkmen jewellery also contain strong iconographic dimensions and are of semiotics which can shine light onto socio-cultural structures of their periods. It has been identified that the Turkmen jewellery has thousands of years of heritage, preserved their conservative forms in terms of iconography and validity of meaning importance assigned to the numbers still have been persistently preserved. Thus, this study can form the basis of reference for number symbolism in all Turkmen traditional arts with regard to the Turkmen jewellery.

One of the reasons which renders this work important is, despite abundance of studies about ancient Turkish material cultural elements, they are mostly composed of all formalist approaches without taking the dimension of iconography into consideration at a sufficient level. Deficiency at this context shall be fulfilled by this work at its own scale and furthermore, expected to form a reference point and substructure for new researchers in this field.

In line of the above outlined goals, all local and foreign origin resources in Turkmenistan in connection with the subject have been browsed through, all academic authorities and individuals with information have been interviewed. At the end of the work, it has been identified that in the eyes of the Turkmen jewellery, number symbolism forms themes in all Turkmen traditional arts. Besides these findings, it also has been found significant degree of number symbolism amongst Turkmen systems of belief, life and traditions that they preserved their meaning and significances from past to present.

These numbers and their reflections to the jewellery which have a significant place among the material cultural elements of ancient Turkish culture are as follows in summary;

Number "Three" has a very significant place within all Central Asian mythology and religious system. Due to tripartite worldview of the Central Asiathis particular number has a central role within the cosmological structure of the universe and the humans. Three main components of the universe was considered as *yer-gok-su* (earth-sky-water), trinity of *birth-life-death* appears as a cosmological motif that points to the importance of number three. Phenomenon of three which is the subject of this work is manifestation of the vertical structure of the universe and within the context of certain periods, it has been taken as perusal of triangular shapes and considered as an iconographic key in the details and forms of the jewellery as per illustrated in below examples.

Turkish Studies

Numbers (4+1=5) and (8+1=9) when analysed in context of Turkish number symbolism, hegemony of five (4+1) and nine (8+1) are noticed in significance. Because, the common composition shape of the Central Asian Turkic jewellery is based on cardinal axis of the compass and diagonal cross that all intersects at a central point. These numbers, at the same time feature a close correlation with the concentrated symbols of statements of Central Asian world view and iconography, such as rhombus and square. As the number 4+1 points to four corners of the world depicted with the cardinal points of the compass, it also points to the centre of the universe which is Mount Otuken according to Turkish mythology. Number 8+1 on the other hand states the sum of central point and sides of the square which is formed through ordinal points of the compass. Thus, each new territory discovered goes under the absolute rule of the Turkish Khan. The names given to the four sides of the world *tort yanak* (four sides) and *tort bulun* (four corners) define the square world perception of Mongolian Turks and related concepts that the world is split into four by conjectural axis. The four cardinal points of the compass and sides of the world is named *tört yanak*. It is therefore, the rhombus representing the four sides of the world is not related with air, water, earth and water but extension of perception of Central Asian sense of direction.

Number 6+1:7 is part of Turkmen folk belief and has cultic features that having its roots in Central Asian Turkic cosmology and mythology, contains important references in relations to them. Seven layers of the heavens has a star called “seven bandits” or heptagon.

Besides, there are seven important things to know for a man these are: *oğul*, *torun*, *çovluk*, *yuvluk*, *govluk*, *yatluk*, *atlık* (meaning son, grandchild, grand child’s child, grandchild’s grandchild,.. etc) In line with this, as stated by the famous poet Magdımgu, every person has seven grandfathers. These are his grandfather, in law grandfathers, grandfather of humanity, Ezan grandfather, Oguzhan, Grandfather Noah and Wisdom Grandfather.

One of the main characteristics of the Turkmen jewellery is its symmetrical structure and the other is formation of central composition schema. This combined structure derive its origin from Central Asian spatial and temporal concepts and sense of directions. Thus, 4+1 and 8+1 concepts are related with perception of direction of four corners and eight sides and phenomenon of 6+1 derives its source from the stars which are the extensions temporal concept. In Central Asian mythology, number seven has been correlated with the seven pillars of wisdom. Intelligence, emotion, morality and desire that are corresponding concepts to air, earth, water and fire compliments the number seven (4+3) by getting combined with tripartite creative principles which are “active intelligence”, “passive subconscious” and “cooperation”. A shaman drums surface has been illustrated in Yenisey with the figure of first human on earth who is about to resume a journey that would last for seven strata of heavens. Inner ring of the drum bears seven protrusion, again one protrusion for each point to total seven in the outer ring and a bird figure on the eight point which indicate the seven sons of the sky god.

Turkish Studies

Ten-Eleven-Twenty-Thirty

The stars lining in the heavens in seven layers on one another and in ten different positions corresponds to eight points of the diagonal axis of the compass which symbolizes the upper world in Turkic world perception. Ten different positions, according to belief would change daily thereby changing the positions of these conjectural stars three times in every month. It is therefore Turkmens place a great emphasis on numbers ten and thirty. As the number ten symbolizes 9 months of pregnancy period and 10 subsequent days and also entrance into tenth month, number eleven on the other hand symbolizes the beginnings of a new life which constitutes an important symbol for the survival of the tribe. Besides, 10th, 20th and 30th days of a month are accepted as suitable times of the month due to positions of the stars in the sky.

Corresponding values of these figures exist in Turkmen jewellery not in terms of forms but in terms of numeric arrangements. In some jewellery it can be noticed that settings of the stones or number of pendulums called *shalpe* corresponds with these numbers. It is therefore possible to consider these as reflections of numbers in question to the jewellery.

Even at present day Turk-Islamic world the concerned numbers are still considered to be mystical and talismanic and they are still venerated while making important decisions. For instance; determining the dates of important events such as wedding or anything to purchase or anything as such related to daily life have been conducted at days which are considered to be lucky. The belief concerning the conduct of business on days called *sahetli gün* or *healthy day* is still widespread and this is believed to bring good fortune and happiness.

Besides numbers are being used in connection with all mystical and spiritual elements for talismanic and magical purposes, their main importance in the geography of Central Asia is their functions of use to perceive the world, comprehend and systemize to ease lives of people as well as certain philosophical functions that they undertook.

Keywords: Number symbolism, ancient numbers, Turkmen number symbolism, Mystic numbers, Lucky numbers

GİRİŞ

İnsan hayatına ilişkin olan birçok şeyi sayma ve hesaplama çok eski zamanlardan beri süregelen bir gelenektir. Sayı saymaya malzeme olan unsurlar, çok çeşitli olup, bilimsel olarak M.Ö. V. Yüzyıl'da Pisagor, noktalara sayısal değerler vererek, bu noktaların bir araya gelmesi ile doğrusal parçaları ve çeşitli geometrik biçimleri ortaya koymuştur. Ayrıca İslamiyet'in tarihsel sürecinde ortaya konan *Ebced Hesabı*, sayılar ve harflerin ortak bileşeninden müteşekkil bir sistem olarak, yüksek ilgi ve itibar görmüştür. Bugün kullanılan onluk sayısal sistem ise, 19. Yüzyıl'dan itibaren yaşantımızı sistematize etmeye ve yönlendirmeye devam etmektedir. Sayılar Sayıların mistik anlam ve önemlerinin en eski dayanaklarının tam olarak ne olduğunu bilmek ve bu konuda kesin yargılara ulaşmak mümkün olmamakla beraber *Beowulf* ve *Dedem Korkut Hikâyeleri*, Hristiyanlık ve İslamiyet öncesinde sözlü edebiyattan yazılı edebiyata geçiş sürecinde ortaya çıkan efsane ve mitler Hristiyanlık ve İslamiyet'e geçiş sonrasında da önemini yitirmemiştir. (Taflı, 2008)

Bilimsel bilgiye zemin oluşturan, analiz, sınıflandırma, tasnif, kategorize etmek, karşılaştırmak ve doğru temelde analiz ve yargılara ulaşmak için mutlak bilimin yararlandığı kavramlara verilen reel ya da irreal sayısal değerlere ihtiyaç duyulmuştur. Nitekim binlerce yıldır insanoğlu tabiatı anlama, ona hakim olma ve gizemini çözmek ihtiyacından hareketle, otomatik olarak gelişen, gözlem ve bu gözlemler sonucunda ulaşılan, somut ve soyut kavramlar bilim için elzem bir zemin yaratmıştır.

Üç

Tılsımlı ve mistik sayı dizinleri içerisinde Tüm dünya toplulukları arasında evrensel niteliğe sahip olan sayı üçtür. Zira bu sayı, hemen hemen tüm kültürlerde, atfedilen kültürel anlamları ile dikkat çeken, sayısız metafizik güçlerle donanmış olduğuna inanılan bir sayıdır. Nitekim, insan bir erkek ve bir dişiden müteşekkil *üçüncü* kişi olarak, kara, hava ve sudan oluşan *üçlü* zeminde, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzünün *üçlü* güçleri ve enerjileri tarafından kontrol ve idare edilerek toplamda yine *üçerli* gruplar meydana getirir.

Ayrıca yaşam için elzem yada yaşamsal bir takım bölümlenmelere bakıldığında üç sayısının mistik bir anahtar özelliğe haiz olduğu fark edilir. Bunlardan bazıları, canlıların insan, hayvan ve bitkilerden oluşması, günün sabah, öğle ve akşam olmak üzere üçe bölünmesi, bitkilerin, kök, gövde/sap ve çiçek/meyve den oluşması, cisimlerin en boy ve yükseklik olmak üzere üç boyuta sahip olması, Dünyanın, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzü olmak üzere üç katmana ayrılması, baş bölgesinin göz, kulak ve burun olmak üzere dünyaya açılan üç duyargaya sahip olması, yaşamın, doğum yaşam ve ölüm olmak üzere üç temel döneme bölünmesi, zaman kavramının geçmiş, bugün ve gelecek olmak üzere üçlü konsepti v.b.....

Eski Türklere göre üç sayısı, bütün Orta Asya Türk mitolojisi ve dini sistemi içerisinde önemli bir yere sahiptir. Orta Asya'nın *Üçlü Dünya Algısı* nedeni ile bu sayı, hem insanın, hem de evrenin kozmolojik yapısında merkezi bir görev üstlenmiştir. Evrenin temel üç birim parçasını oluşturan *Yer-Gök-Su*, yaşam diyalektiğinin vurgusu olarak, *Doğum- Yaşam-Ölüm* üçlemesi, üç sayısının anlam ve önemine işaret eden kozmolojik bir motif olarak karşımıza çıkar. Alemin dikey yapısının kendi içerisinde yarattığı bir manifesto olan “üç” olgusu çalışmaya konu olan periyot ve bağlamda, “üçgen” biçiminin okunması olarak ele alınmış, takıların hem ana kompozisyon şeması hem de detaylarında, aşağıdaki örneklemelerde görüleceği üzere ikonografik bir anahtar olarak değerlendirilmiştir.

Üç sayısı Türk mitolojisinde olduğu kadar klasik mitolojinin de merkezinde olup bu rakama ilişkin özel anlam ve mitolojik tasvirleri bünyesinde barındırır. Ayrıca, Peygamberin Miraç olayıyla ilgili olarak karşımıza üç sembolizmine yönelik yoğun vurgular çıkar. Nitekim, *Miraç Olayı*, Recep Ayı'nın 27. gecesini gerçekleştirmiş, *Mescid-i Aksa*'ya girdiği anda, orada İsa, Musa ve Zekeriya Peygamberlerle buluşarak onlara namaz kıldırılmıştır. Ardından ise, zaman, mekan ve yönün olmadığı bir ortamda Allah ile aracısız şekilde görüşmüştür. Görüldüğü üzere 27 rakamının kendisi ve rakamlarının toplamı, üçün katı olup, ayrıca “üç” peygamber ile buluşmuş, ardından üç kavram olan “zaman-mekan ve yönden” bağımsız bir ortamda mucizevi bir buluşma gerçekleşmiştir.

Üç rakamı Türk kozmolojik anlayışı ve inanç sistemleri ile de yakın ilgili olarak, Türk mitolojisinin anahtar sayılarından birini oluşturur. “Oğuz Kağan'ın, üç günlükken konuşup üç yaşında olgunluğa erişmesi, Oğuz Han'ın *Gün, Ay ve Yıldız* olarak üç oğlunun olması, ağaç kovuğunda bulunduğu kızından ise, *Gök-Han, Dağ-Han* ve *Deniz-Han* adında torunları olması” gibi mitolojik motifler, bize bu sayının köklü önemine işaret eder. Ayrıca Şaman inanç sistemine göre evren, *Yer- Gök- Yeraltı* olmak üzere üç bölümden oluşur. Bunu açmak gerekirse; Mitolojik oluşum geleneğinin çoğunluğunda, kaosun sisteme dönüşme süreci, amorf sularadan oluşan çevreden karaların oluşmaya başlaması, daima ilk adım olarak verilmiştir. Bundan sonraki adım ise, gökyüzü

Turkish Studies

ve yeryüzünün birbirlerinden ayrılma sürecidir ki esasında bunların tamamı eşzamanlı olarak gerçekleşerek, mitolojilerin çoğunluğunda, dünya okyanusu ve dünyanın kendisi kapsamlı bir bütünü teşkil eder. İlgili mitolojik motifin ifade ettiğine göre, yer ve göğün birbirlerinden ayrılmaları daha da ileri bir ayrılmayı da dikkate getirerek, üçlü modelin oluşumunu Yer-Gök-Yeraltı dünyasını ortaya çıkarmıştır (Mamedov,2008).

Tabiatta “*Mevalid-i Selase*” adı verilen “üç doğurucu öz” ün bulunduğu inancı vardır ki bunlar, madenler, bitkiler ve hayvanlardan oluşan üç unsurdur. Beden dışında insanla daima birlikte yaşayan ruhların sayısı da üçtür (Gökalp, 1963). Bunun yanı sıra, halk edebiyatı ve masallarında da üç rakamına ilişkin söylenceler söz konusudur. Örneğin, padişahın üç oğlu yada kızı bulunur. Kızları ile evlenmek için daima üç şart koşulur. Üç kafalı devlerin yanı sıra, çölde aç susuz kalmış yiğide sonunda üç ev görünür. Menkıbelerde üç sayısına ilişkin insan sınıflandırmaları yer alarak, üç erkek tiplmesi, üç kadın tiplmesi, üç evlat tiplmesinden bahsedilir. Ayrıca bir takım sosyal ilişkiler ve günlük yaşama ilişkin çeşitli inanış ve söylenceler mevcuttur (Peniyew, 1993).

Daha spesifik olarak ise Oğuz Kağan destanında “üç”e ilişkin çeşitli motiflere rastlanmaktadır ki bunlar; Oğuz’un “*Üç gün üç gece anne sütü emmemesi*”, *Annesinin “üç gece üst üste aynı rüyayı görmesi*”, iki eşinden ilkinden, *Gök Han ,Dağ Han Deniz Han ‘dan oluşan Bozoklar*, ikinci eşinden olan *Gün Han, Ay Han, Yıldız Han’ dan oluşan Üçoklar olmak üzere üçer oğlu olması*, *Gergedanla yapılan mücadelenin üçüncü denemede kazanılması*”, “*rüyada bir altın yay ile üç gümüş ok görme*”, “*yayı üçe bölme*”, “*Gök, dağ ve denizi, getirdiği üç oku ile üçe paylaşırma*” *Karluk Türkleri’nin üç aşiretten meydana gelmesi*, *Kırgızların ayrılmaz yiğitlerinin üç kişi olması*, *Dede Korkut Hikayelerinde üç sayısının 43 defa yer alması*, gibi üçe ilişkin sayısız motif bulunur.

Turkish Studies

Ayrıca, üç rakamının Türkmen inançları, örf ve adetlerine göre de özel bir önemi vardır. Örneğin, göz değmiş çocuğa üç kere tükürülür. Bunlardan birincisi kendi gözü, diğeri anne-babanın gözü, üçüncüsü ise, yabancı insanların gözü içindir. Bunun dışında üç rakamına ilişkin bir çok yerleşik halk inancı da mevcuttur:

Kabristanı üç kere ziyaret etmek.

Üç evliya ziyaret etmek.

Üç çarşamba ziyaret etmek.

Üç eve selam vermek.

Yeni gelinin üç gün selam vermesi.

Üç kez tabipten yardım almak.

Üç kere şahadet getirmek.

Ateş etrafında üç kere dönmek.

Üç kere eğilip-kalkmak (namazda)

Tavuğun helalinden yenmesi için üç gün bağlı tutmak.

Muskanın üçgen olması (Peniiyew, 1993).

Günümüz Anadolu coğrafyasında Türk Halk kültüründe ve Alevi-Türkmen toplumlarından biri olan Tahtacılar'da, Üç sayısına yüklenen kutsal/mistik anlamlar ve ritüeller, halihazırda sıcak bir şekilde yaşamaya ve itibar edilmeye devam etmektedir. Halk Kültüründe ve Anadolu Alevi kültüründe yaşayan inanç ve ritüellerin bazılarını topluca şu şekilde sıralamak mümkündür:

“Eline-Beline-Diline”¹ hakim olmak.

Yatur ve ziyaretlerin çevresinde üç kez dönmek-

Üç kez okuyup üflemek

Şeytan Kulağına Kurşun diyerek tahtaya üç kez vurmak

Allah-Muhammed-Ali üçlemesi

İbadet sırasında dedenin bulunduğu yerin Ya Allah Ya Muhammet Ya Ali diyerek üç kez öpülmesi, kapı eşiğinin Allah-Muhammet-Ali adına ortasının, sağının ve solunun öpülmesi

Cemde bele Allah, Muhammet, Ali adına üç kez düğüm atılarak kement bağlanması

Cemevinde başköşede dededen solunda Delilci den sağında ise Sazandar denilen hizmetliden oluşan üçlü oturma düzeni

Cemevinde Delil uyarma esnasında Delilci ile niyazcılarının karşılıklı üç kez ritüel sözleri tekrarlması

Cemdeki ritüel uygulamalardan biri olan Postun Üç Kez Silkelenmesi

Meydanın Süpürülmesinde Üçleme

El Suyu Dağıtılmasında Üçleme

¹ Ele hakimiyet ile başkasına ait olan bir mala el uzatmamak, Bel hakimiyeti ile, zinadan kaçınmak, tek eşliliği, diline hakimiyet ile, yalan söylemek, gıybet yapmaktan oluşun konsantre hayat felsefesi telkin edilmektedir.

Nefes Üçleme

Semah Üçleme

Dede Sofrasında Üçleme

Ocak Kazma Töreninde Üçleme

İkrar Alma Töreninde Üçleme

Doğum Geleneklerinde Üçlemeler

Evlenme Geleneklerinde Üçlemeler

Ölüm Geleneklerinde Üçlemeler

Bereket Törenlerinde Üçlemeler

Halk Hekimliğinde Üçlemeler (Çıblak, 2010).

Üç rakamı yada kavramının, bu bağlamda Türkmen takılarında görülen en karakteristik örnekleri, üçgen kompozisyon şemasına sahip olan, *Tumar*, *Doğa*, *Doğaçır* Takıları, Genel kompozisyon şemasının üçgen olduğu *Adamlık* ve *Enselik* takılarıdır.

Doğa/Doğaçır Takılarında Üç

Büyüsel unsurlarını üçgen formdan alan ve klasik muska takısına karşılık gelen bu takı, bez ya da gümüşten mamul bir çocuk takısıdır. Bezden üretilen klasik muskanın içerisinde nazardan koruyucu ve şeytanları kovucu duaların yanı sıra Türkmen inanç sisteminde büyüsel özellikleri ile dikkat çeken deve tüyü, bitki tohumu, tuz ve toprak gibi şeyler bulunur. Ancak asıl koruyucu büyüsel gücünü bezin katlanmış biçimi olan üçgen formdan almakta olup, içine konan malzemeler büyüsel gücü artıran özellikler arz eder. Keza gümüşten mamul üçgen Doğa takısının üzerinde bulunan kabartmalar, akik taşı, uçlarına takılan *Şay* denen ziller, sarkaçlar, *Alaja* denen deve tüyü ya da siyah beyaz iplikler büyüsel gücü artıran ancak asıl gücünü genel kompozisyon şeması olan üç kenarından, dolayısı ile üç sayısından alır. Şamanik inanç sisteminde alemin kategorileri olan, Yeryüzü(Orta Dünya), Yeraltı (Karanlık –Aşağı Dünya), Gökyüzü (Yukarı Dünya) muska olarak cisimleşmiştir. Dolayısı ile İslamiyet'ten önce içine eklenen tılsımlı objeler, İslamiyet'ten sonra koruyucu ayetler ile yeraltı-yeryüzü-gökyüzü simgesel atıfları vasıtası ile, karanlık kötü güçlerden korunması aydınlık güçlerin himayesine sunulması sağlanır. Duruma bu pencereden bakıldığında, muskanın İslamiyet öncesi kaynakları ve işlevleri itibarı ile Kur'an'da muskanın yeri var mıdır? yok mudur? tartışmasını noktalar.

Tumar Takısında Üç

Bu takı, muskanın karakteristik bir metal forma dönüşmüş şekli olup, klasik bir muskanın içerisine konan büyüsel objeler yada Kur'an sureleri, özel olarak bunun için tasarlanmış olan silindirik mahfaza kısmına konur.

Fot.1: Tumar, Türkmenistan Milli Müzesi Koleksiyonu, S.Kılıç, Temmuz 2011

Aşağıdaki Tumar örneği daha karakteristik ve dolaysız bir muska örneği olup büyüsel objeler ve koruyucu ayetler, çift katlı olarak tasarlanan Tumar'ın iç kısmına yerleştirilir.

Fot.2: Aşkabat Milli Müzesi, Tumar, S.Kılıç

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

Enselik ve Adamlık Takısında Üç

Dikey bir doğrultuda ensede ve şakaklarda uzanan bu takıların merkezinde yer alan üçgen şema, sayısız ek koruyucu biçim ve öğelerle baş bölgesini tehlikelere en açık yan ve arka taraflarını koruma altına alır. Ayrıca, üçgen bölgenin yer aldığı şaman simgesinin üzerinde dikey doğrultuda yer alan üç akik taşının bulunması bu sayıya yüklenen tılsımlı özelliklerden maksimum düzeyde faydalanılmasını sağlar.

Fot.3:Enselik, Türkmenistan Milli Müze Koleksiyonu, S.Kılıç, Temmuz 2011

Örneklere görüldüğü gibi, Türkmen folklorunun, mitolojisinin ve kozmogonik yapısının önemli bir sayısal yapı taşı olan üç sayısı, yazılı ve sözlü halk edebiyatında ve görsel olarak etnografik unsurlarda yaşatılmaya devam edilmektedir. Dolayısıyla üç rakamı büyüsel ve tılsımlı özelliklerine her anlamda sığınılmak suretiyle Türkmen manevi yaşamında güç alınan ve iç dinamiklerin korunmasında fayda sağlayan önemli bir kült sayısı olarak varlığını korumaya devam etmektedir.

Turkish Studies

Dört+Bir (5) - Sekiz+Bir (9)

Türkmenistan coğrafyasında gelişen her türlü inanç gelenek ve ritüel uygulamaların kaynağı Orta Asya Türk kozmolojik sistemi bu sistemin yarattığı mitolojik oluşumdur. Dört + Bir ve Sekiz + Bir şeklinde formülize edilen yapı esasen tek bir kaynaktan kök salan yapının uzantıları olarak, zaman, mekan ve çeşitli etkileşimlerin sonucunda bir takım farklılıklar arz ederek günümüze kadar süregelmiştir.

Dört + Bir'lik bir formülize yapıyı irdelemeden önce dört rakamının dünyanın devinimsel dörtlü unsurunu oluşturan kozmik elementler olan, *hava-toprak-su-ateşten* oluştuğunu ifade etmek gerekir. Bu unsurlar çevresinde şekillenen son derece zengin gelenek ve ritüel uygulamalar yaratılmış olup, etkisini tüm Türk coğrafyalarında göstermeye devam etmektedir. Eski Türk inanışlarında, yılın son dört çarşambası kutlu sayılarak, her birinde tabiatın dört unsurundan birisine, sırasıyla, suya, ateşe, havaya ve toprağa cemre düştüğüne inanılmıştır (Durbilmez,2005).

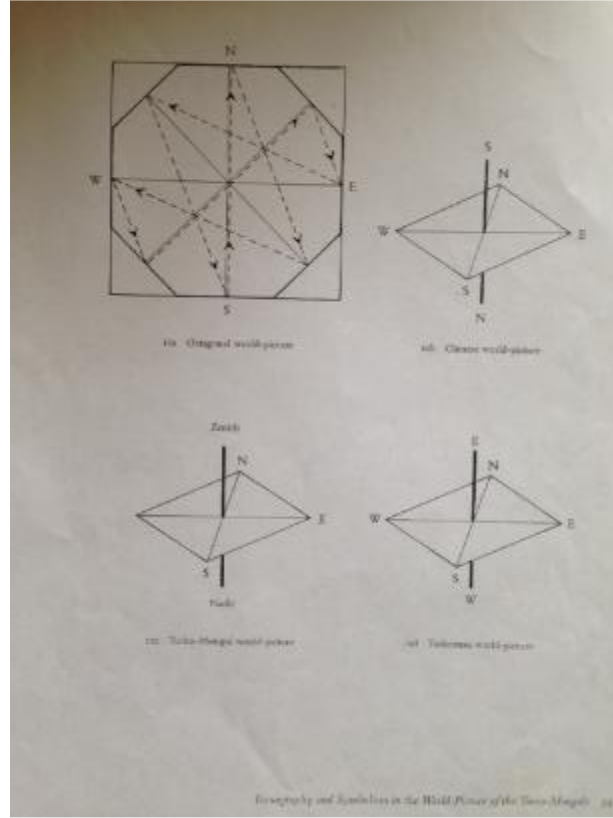
Her ne kadar Orta Asya Türk toplulukları hava, toprak, su ve ateş dörtlüsünden oluşan bu fenomenel yapıya sonsuz bir saygı ve itibarları söz konusu olsa da onları hiçbir zaman tanrı kabul ederek tapınma durumu söz konusu olmamış, (Baldick,2000) sadece tanrısal güçler atfederek, tanrının gücünün konsantre bir şekilde toplandığı dünyayı oluşturan ve devinimini sağlayan dört ana çekirdek yapı olarak kabul ve itibar görmüştür. Eski Türk inanışlarında, yılın son dört çarşambası kutlu sayılmış ve dört çarşambanın her birinde tabiatın dört unsurundan birisine (=suya, ateşe, havaya, toprağa) “cemre” düştüğü ve bu unsurları uyandırdığı kabul edilmiştir. “Dört unsur”la ilgili zengin âdet, gelenek, inanış ve âyinler yaratılmıştır. (Durbilmez,2008)

Orta Asya Türk coğrafyasında hüküm süren eksen ve çapraz haçın kanatları ve merkez noktasından oluşan Dört + Bir ve Sekiz + Bir'e ilişkin farklı kozmolojik algıların kesişim noktası, geniş step alanlarının üzerinde bulunan noktaların çeşitli parametrelere göre tayinine ilişkindir. Dolayısıyla, zaman - mekan, göksel hareketler ve bunların yeryüzüne olan etkilerinin de birbirleriyle ilişkilendirilmesi sonucu ortaya çıkan bir dizi formülasyonu bünyesinde barındıran bu şematik anlayış, Türkmen toplulukları arasında “çevre ve merkezin hakimiyeti” ilişkisini sergilemektedir. Elde ettikleri yön ve mevsim bilgileri sayesinde yaşadıkları alanlar üzerinde hakimiyet kurmayı öğrenen Türk toplulukları, elde ettikleri yön bilgilerine ilişkin bir takım inançlarda geliştirmişlerdir. Dolayısıyla, eski Türk topluluklarında, Güney - Kuzey birincil, Doğu - Batı ise, ikincil öneme haiz olan yönlerdir. Güneşin doğup battığı noktalar olan Güney - Kuzey, Türkmen toplulukları arasında güneşin doğup battığı yönler olarak kabul edildiğinden, hayata dair yüksek öneme sahip yönlerdir. Güneş Kuzey'de ölürken, Güney'den ise, gecenin kasvetini yok ederek yeniden doğmak suretiyle, yaşam - ölüm diyalektiğine işaret etmektedir (Schletzer, 1993).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

Şekil 1: Diether –Reinhold Schletzer, s.39

Hayat döngüsünde Kuzey, insanın üreme fazlarını, Güney ise, hayatın en güzel zamanını (Güneşin en tepede olduğu an) ifade ederken, çapraz haçın köşe yönleri ve eksen haçın dünya kenarları, yıllık döngünün dört fazını temsil eder ki onlar, mavi gökyüzündeki fenomene (Kök Tengri) doğru yönelmiş olup, karanlıkta görülebilmeleri mümkün olan gök cisimlerinin hareketleri ile temsil edilen mevsimlerdir. Mevsimsel hareketlerin işaretlenmesini sağlayan gök cisimleri, Ay'ın yörünge fazıyla da bağlantılı olarak, gecenin karanlığını aydınlatır. Bu gök cisimlerinin arasında en belirgin olan ve daima Kuzey'e sabitlenmiş bir şekilde duran Kutup Yıldızı'nın etrafında ise "Büyük Ayı" takım yıldızı dönmektedir.

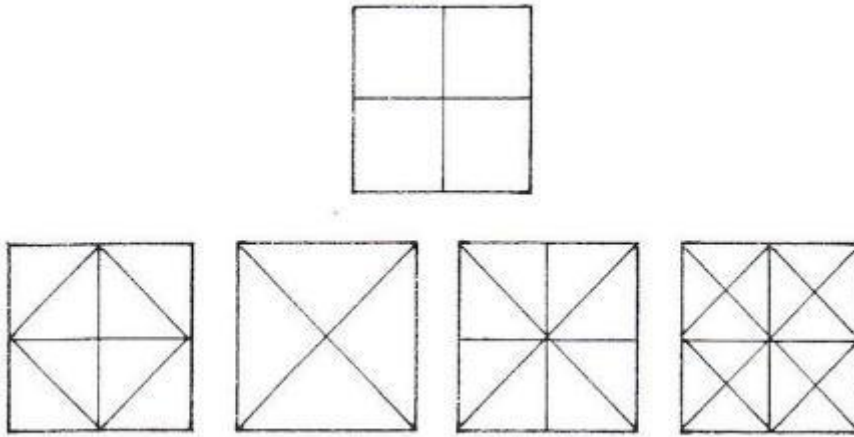
Sonsuzluk anlayışı içerisinde, *doğum-yaşam-ölüm-yeniden yaşam* dan oluşan döngüsel diyalektiğin Orta Asya Türk topluluklarında çekirdek felsefeyi oluşturması nedeni ile, kozmik yapıya Doğu ve Batı'nın hakim tabiatı söz konusu olmuştur. Ayrıca, şehir ve devletlerin yeryüzünde konumlanması ve genişlemesi nedeni ile onların devlet anlayışının bir uzantısı olarak Doğu ve Batı uzantısı büyük bir öneme sahiptir. Sibiryaya kavimlerinde ise, tam tersi doğrultudaki yönler olan Güney-Kuzey doğrultusu, büyük ve kutlu ırmak ve nehirlerinin akış yönü itibarıyla daha büyük bir önem arz eder. Yakut Türkleri ise, rüzgarları dört yöne ayırarak dünyanın dört köşesinin hazineleri ile dolu olduğuna duydukları inanç ile rüzgarların dört köşesinden estiğini düşünmüşlerdir (Ögel, 2003).

İnsanoğlu mitolojik verileri hareket noktası kabul ederek, yukarıda bahsedilen, ayın , günün ve yılın dört fazını yorumlamak ve ayın göksel hareketlerini gözlemlemek suretiyle, güneşin ve ayın konumu, gölgelerin hareketlerini, dört ana yönü ve dört yönden esen rüzgarı keşfetmişlerdir. Güneşin doğduğu ve battığı noktaların, özellikle, ilkbahar ve sonbaharda gündüz ile gecenin eşit olduğu

Turkish Studies

günlerde büyük bir hassasiyetle yapılan gözlem ve incelemeler, dört ana yönün ortaya konmasını sağlamıştır (Schimmel, 2000).

Orta Asya Türk takılarını sayı sembolizmi bağlamında irdelediğimizde, beş (4 + 1) ve dokuz (8 + 1) sayısının egemenliği göze çarpar. Çünkü Orta Asya Türk takılarının genel kompozisyon şeması, çapraz ve eksen haç üzerine şekillenmiş olup merkezi bir noktada birleşmiştir. Bu sayıların aynı zamanda Orta Asya ikonografyasının ve dünya algısının en konsantre anlatım şekli olan kare ve eşkenar dörtgen ile sarmal anlam ifade eden ortak özellikleri bulunur. Nitekim 4 + 1 rakamı, kare olarak kabul edilen dünyanın dört köşesine ve pusulanın dört yönünü ve dünyanın merkezi olarak kabul edilen Ötüken Dağı'nın bulunduğu noktayı ifade ederken, 8 + 1 rakamı ise, karenin köşegenleri ve pusulanın ara yönlerinin ve keza merkez noktasının sayısal toplamını ifade etmektedir. Dolayısıyla, keşfedilen tüm coğrafyaya, merkezde bulunan Türk Hakan'ının mutlak hâkimiyet niyeti bu yolla vurgulanmaktadır.

Şekil 1: Orta Asya Türk dünya algısının şematik formülü

Dünyanın dört kenarına verilen *tört yanak* (dört yan) ve *tört bulun* (dört köşe) terimleri, Türk Moğolların karesel dünya algılarını ve buna ilişkin kavramları tanımlamakta olup, dünya, varsayılan birer eksen çizgisi ile dört yöne ayrılmıştır. Pusuladaki dört ana nokta ve dünyanın dört yanı ise, *tört yanak* olarak adlandırılmaktadır. Dolayısıyla, pusulanın dört ana yönünü temsil eden kare yada eşkenar dörtgen, hava, su, toprak ve ateşe ilişkin olmayıp, Orta Asya Türk dünya algısına bağlı olan yön olgusunun bir uzantısıdır.

Fot.4:Gülyaka, S.Kılıç

Bahsi geçen bu yapı, Türkmen takılarına ve halılarına *Türkmen Gölü* diye tabir edilen bir motif olarak yansımakta olup, bu motifin her bir ucunun köşegenlerini oval şekle getirmek suretiyle, 6 yada 8 burçlu stilize edilmiş çiçek formuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla Türkmen takılarında sıkça görülen *Lotus Çiçeği* formundaki 6 yada 8 yapraklı bu çiçekler, *Türkmen Gölü* motifinin stilizasyona uğrayarak çiçek formuna dönüştürülmüş halidir (Annayew,2010).

Fot.5: Margiana'dan lotus motifli süsleme parçası (V.Sarinadi)

Bahsi geçen bu formülize yapı, daha öncede ifade edildiği üzere sadece Türkmen takılarına değil, tüm materyal kültür birikimlerine yansımış olup, oradan da Anadolu'ya kadar uzanarak, hemen hemen tüm geleneksel motiflerde bölgesel isim farklılıklarıyla hayat bulmaya devam etmiştir.

Fot.7: Klasik Türkmen Halısı Motifi

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

Fot.8: Şalpele Gülyaka, Aşkabat Çöl Pazarı,S.Kılıç-2010

Dokuz sayısı ise, eksen haç ve çapraz haçın bileşkesinden oluşur. Bu oluşun sekiz üçgen ve merkezinden oluşan kısım, dokuz sayısını meydana getirir. Orta Asya Türk baş takılarının genel kompozisyon şeması, çapraz ve eksen haç üzerine şekillenmiş olup, merkezi bir noktada birleşmiştir. Türk zaman ve mekân algı sisteminde zaman gözlemi, sabit bir noktadan yapıldığı için bu nokta dünyanın merkezi olarak kabul edilmiştir. Buna bağlı olarak, Türkmen ve Orta Asya Türk topluluklarına ait takılarda süsleme ve biçimlendirme unsurları, beşli ve dokuzlu kompozisyon şemasına bağlı olarak organize edilmişlerdir. Beşli merkezi dizilim pusulanın dört ana yönü ile, bulunulan sabit konumun bileşiminden ibarettir. Keza dokuzlu merkezi dizilim ise, pusulanın ana ve ara yönleri ile yine sabit noktaya işaret eder. Beşli ve dokuzlu dizilime *Gupba* ve *Asık* takılarında sık rastlanmakla birlikte aynı zamanda *Gupba* takısına da bir başka ifade olarak, sekizli dizilim artı merkez, dünyanın sekiz köşesine işaret etmektedir. Belirtildiği üzere Türk dünya algısında, dünya, dört yön, sekiz köşeden (bucak) oluşmaktadır. Pusulanın ara yönlerinin her birisi, dünyanın dört köşesini kırk beş derecelik açılarla ikiye bölerler.

Fot.9: Gupba, Aşkabat Çöl Pazarı,S.Kılıç-2010

Eksen haçının ana noktaları ve çapraz haçın dünya kenarları yıllık döngünün dört ana fazını temsil eder (4+4). Bunlar dört mevsimle ve günün dört ana fazı olan, sabah, öğle, akşam ve gece ile alakalandırılır. Gülyaka takısı, köken itibarıyla dört yön sekiz bucak kavramının karşılığı olmakla beraber, halk arasında güneş ışıklarının parlak görünümünün karşılığı olarak kabul edilmesi nedeni ile Güneş'in sembolü olarak anılmaktadır. Ancak yapılan geniş ölçekli literatür araştırmaları, tespitleri ve analizleri gereğince; Gülyaka takısının, kompozisyon şeması itibarı ile, iki türü mevcuttur. Türlerden biri, yer ve yön kavramına ilişkin referansları içeren eksen ve çapraz haç şemasına sahip iken, diğer türde ise, tıpkı güneş gibi merkezden genişleyerek yayılan ışınları temsil eden akik taşları takının yüzeyine konumlanmıştır.

Dolayısı ile bu takıda güneşin temsiliyetine ilişkin yapılan değerlendirmelerin ikinci kategoride ele alınan *Gülyaka* formuna yönelik olduğu düşünülmektedir.

Fot.10: Gülyaka, Türkmenistan Baş Milli Müzesi Özel Koleksiyonu, S.Kılıç

Altı + Bir (Yedi)

Türkmen halk inançları gereğince yedi sayısının kültürel bir takım özellikleri olup, Orta Asya Türk kozmolojisi ve mitolojisine dair önemli referansları içerir. Yedi kata sahip olan gökyüzünde halk arasında “yedi eşgiya” yada “yedigen” adı verilen yıldız bulunur. Ayrıca yedi sayısına ilişkin, Türkmen göçebe yaşam biçimine ilişkin vurgulardan oluşan anekdot ve şiirler mevcuttur. “*Yedi Genim (Yedi Soyum)*”, “*Yedi Göçer-Yedi Gonar*”, “*Yedi konar yedi göçer*”, “*Sanasan sogabı bolar*” (*Sayarsan Sevabı Olur*) gibi ifadelerin yanı sıra, yedi sayısına ilişkin bir takım halk inançlarından kaynak alan söylence, deyim ve atasözleri de bulunmakta olup, bu sayının tılsımlı özelliklerine işaret eden özellikler taşır: “*Yetimin yedi karnı olur yedisi de yarım olur*”. “*Yedi yaşamış ata sığırdı suyu verme*”, “*Bir devlet bir devleti yedi buçuk gecede bulur*”, “*Kızın güzelliğinin yedi ayıbını örter*”, “*Yedi kişi bir insanı beklemesin*”. “*Yedi ölç bir kes*”, “*Kötü kadının yedi dili vardır*”. “*Yarından ayrılan yedi yıl ağlar*”, “*vatanından ayrılan ölene kadar ağlar*”, “*Yedi nehrin suyunu içen*”, “*Altı abi birleşince baba, yedi yenge birleşince anne olamaz*”, “*Toprak yedi sene ekenindir*” “*Üç günlük yola çıkarsan yedi günlük ekmek al*”.

Ayrıca her bir insanın bilmesi gereken yedi önemli şey vardır ki bunlar; *oğul, torun, çovluk, yuvluk, govruk, yatlık, atlık*’tır. Bunun yanı sıra ünlü şair Magtımğulı’nın ifade ettiği gibi, her bir insanın yedi dedesi vardır. Bunlar kendi dedesi, Kayın dedesi, Adam atası, Azan dedesi, Oğuzhan dedesi, Nuh dedesi, İlim dedesi’dir.

Türkmen takılarının ana karakteristiklerinden birisi simetrik bir kurguya sahip olması, diğeri ise merkezi kompozisyon şemasından oluşmasıdır. Bu yapı, kaynağını Orta Asya Türk dünya algısının zaman, mekan ve yön kavramından alır. Nitekim 4+ 1 ve 8 + 1 olgusu, “yön” algısının,

Turkish Studies

“dört yön sekiz bucak” formülasyonu ile ilişkili olduğu gibi, 6 + 1 olgusu ise, kaynağını “zaman” algısının uzantısı olan yıldızlardan alır.

Yapılan gözlemlere göre, Ülker takım yıldızında çıplak gözle görülebilen yedi yıldız, yıl boyunca kutup yıldızı etrafında hareket etmektedir. 19.Yüzyıl sonlarında F.A.Michaylov’ un tespitleri gereğince (Schletzer, 1993) ve Türkmenistan alan araştırması esnasında yapılan görüşmelerin sonuçlarına göre, gözle görülebilen yedi yıldız, insanların kaderine ve geleceğine yön veren büyüğü bir etkiye sahip olup, insan hayatında önemli olan kararlar ve eylemler, bu yedi yıldızın konum ve pozisyonuna göre verilir. Bu nedenle kutup yıldızının doğduğu yöne doğru seyahat etmenin sakıncalı olmasının yanı sıra, böylesi günlerde, bu doğrultuya doğru gelin olarak gitmek sakıncalıdır. Zira “Sahetli olmayan gün” addedilen bu günlerde, evlenilmesi halinde doğurganlık söz konusu olmayacağı gibi, evin bolluğu ve bereketi de mümkün olmayacaktır (Kılıç, 2011). Bahsi geçen yedi yıldız, tanrıların ikametgahı olarak kabul edilmesi nedeniyle, yıldızların farklı pozisyon ve hareketleri ve onların ilişkilendirildikleri güçler, inanışa göre insanların kaderlerini tayin eden durumlardır. Yöneten elit tabakanın ve tüm kabilenin ilahi köklerinin orijinine işaret eden yedi sayısı, Türkmen gümüş takılarında düşey oryantasyonu, soyun devamlılığı, çizgisi ve kabilenin, kurucularının ve ataların genolojisinin ikonografik ifadesi olarak ortaya çıkmaktadır. Soyun devamlılığının simgesi olarak dünya dağı (demir dağ) dünya resminin ortasında yer alır. Yüzeyde ise 7 sayısına kozmik bir daire, 6 üçgen ve merkezi bir nokta ile işaret edilir. Türkmen inanışına göre, dünyada hayatın yenilenmesi Batı’dan Doğu’ya doğru hareket etmiştir. Bu durumda güneşin günlük doğuş ve batışı, ayın büyüüp küçülmesi ve Ülker takım yıldızının yıllık görüntüsü ile ifade edilmiştir(Schletzer,1993). Yedi sayısının takıların yüzeylerine yansımaları kozmik bir dairenin pusulanın dört ana ve dört ara yönünü çevrelemesi sonucunda oluşan altı üçgen ve merkezi noktanın toplamını ifade eder.

Orta Asya kozmolojisine göre yedi rakamı “bilgeliliğin sütunları” ile özdeşleştirilmiştir. Hava, su, toprak ve ateşe karşılık gelen zeka, duygu, ahlak ve arzu kavramları, üçlü yaratıcı ilkeler olan, “aktif zeka”, “pasif bilinç altı” ve “işbirliği” ile birleşerek yedi rakamını (4+3) bütünler. Yenisey’de bir Şaman davulunun dış yüzeyine, ilk insan olan “yeryüzünün evladının” yedi cennet boyunca sürecek bir yolculuğa çıkışı tasvir edilmiştir. Tasvirde, iç çemberde yedi çıkıntı, dışta yedi noktada yine bir çıkıntı sekizinci noktada ise bir kuş bulunmakta olup bunlar gök tanrısının yedi oğluna işaret etmektedir (Schimmey, 2000). Tanrı Ülgen’in yarattığı yedi kişiden türeyen insanoğlunun, Şamanik inanç sistemi gereğince yedi kat olan göğe ulaşabilmesi için yedi engeli aşması gerekir. Ayrıca İslâmiyet’te yedinin bölünmezliği, aslen Tanrı’ya bağlanmıştır. İslâmiyet’e göre ise Allah göğü yedi katlı olarak yaratmış olup, (Bakara Suresi 29. ve Mü’minun Suresi 17.Ayet) cehennemini yedi kapısı vardır. (El-Hicr Suresi 44.Ayet) Minyatürlerde Peygamberin Burak üzerinde, Tanrı katı sayılan Arş’in yer aldığı yedinci kata çıktığı görülmektedir. (Çoruhlu, 2002)

Yedi rakamı destanlara da yansıyan bir motif olarak dikkat çeker. Yenisey Irmağı, kaynağını göğün yedinci katından alır. Keza Altay Türklerine göre ay tutulmasının sebebi yedi başlı devdir. Büyük ayının yıldızları “yedi dağ koyunu” olarak da düşünüldüğü için “Yedi Arkar” adını alır. “Büyükayı” burcuna diğer Türk boyları arasında verilen adlarda da “yedi” sayısı bulunmaktadır. (Durbilmez, 2005) Oğuz Türklerinin ve Türkmenlerin efsanevi babaları Oğuz Han, pusulanın dört ana noktasının efendisi kabul edilmiştir. Kurultaylarda yüzünü Güney’e dönmüştür. Toprağa hükmetme prensipleri O’nun Doğu’da ve Batı’da bulunan üçer oğlu tarafından güçlendirilmiştir. Yedi sayısı, efsanevi Oğuz Han Yabgu İmparatorluğu’nun önde gelen üyeleri ile alakalandırılmıştır. Belki de bu alakalandırma düşüncesi, Büyükeyi (yetigen) takımıyıldızından türemiştir ki, bu takımıyıldız, yedi ana yıldızdan oluşarak, Kutup Yıldızı (gökyüzünün çivisi) etrafında döner. Büyükeyi, takımıyıldızı Kutup Yıldızı etrafındaki turunu bir yılda tamamlar. Bu takım yıldızın mevsimsel pozisyonları insanlığın erken çağlarında pusulanın ana noktalarına tesadüf etmiştir.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/2 Winter 2016

Bunun yanı sıra, 7 sayısı Ülker Burcu'nda da bulunmaktadır ki bu, sığır yetiştirmekle uğraşan Güney Sibirya insanı için önemlidir.

Ülker burcunun yedi yıldızı ve ay döngüsü grupları, insan soyunun devamlılığının birer sembolüdür. Onların tamamı, parlak olana, Güneş'e hizmet etmiş ve hâlâ da bu hizmete devam etmektedirler ki Güneş bir anda her yerde bulunabilmesi bakımından insanın insana hükmünün sembolü niteliğindedir. Bunlar, yedi, on dört ve yirmi sekiz sayıları ile temsil edilirler. Ülker, ayın XVIII. fazı ile alakalıdır. Takım yıldızın 200'den fazla yıldızı olmasına rağmen bunlardan sadece 7 tanesi çıplak gözle görülebilmektedir. Ayrıca, *Ülkar* yada *Ülker* in orijinal manası, bölen anlamına gelmektedir. Bu terim, ifadesellikten ziyade, teknik bir terimdir. Çünkü yapılan gözlemlerde, Ülker takım yıldızının, bir yılı ortadan ikiye böldüğü fark edilmiş bu sebeple takım yıldızının adına bölen manasına gelen, Ülker denmiştir. Diğer yandan, simetrik pozisyon ise, Ülker takım yıldızı ile güneşin birlikteliğini ifade eder. *Ülker Takım Yıldızı*'nın (Pleiades) bir seneyi ikiye bölmesi nedeniyle Takım Yıldızı'nın gözden kaybolma yada ortaya çıkma zamanı yaz ve kış mevsiminin başlangıcına işaret eder. Başka bir deyişle göç vakitlerinin başlangıç ve bitiş dönemlerini imler. 7 sayısı Ülker ve Büyükayı'nın (yedigen) yansımasını ifade ederek, İç Asya insanı için göksel fenomenin merkezini oluşturmaktadır.

On-On bir-Yirmi-Otuz

Gökyüzünde yedi katlı olarak on farklı pozisyonda üst üste sıralanan bu yıldızlar, pusulanın diyagonal ekseninde var olan sekiz noktasına karşılık gelir ki bu, Türk dünya algısında var olan yukarı dünyanın sembolüdür. On farklı pozisyon, inanışa göre, günlük olarak değişmekte ve böylece varsayılan bu yedi yıldızın aldığı pozisyon her ay üç defa yer değiştirmektedir. Bu nedenle Türkmenler, on ve otuz sayısına yüksek bir önem verirler. On sayısı hamileliğin 9. ayını takiben girdiği 10. günü ve 10. ayını ifade ederken, on bir sayısı ise yeni hayatın başlangıç noktasını ifade etmesi bakımından kabilenin yaşamsallığı bakımından önemli bir rakamsal semboldür. Ayrıca bir ayın 10'u, 20'si ya da 30'u gökyüzündeki yıldızların pozisyonu açısından uygun zamanlar olarak tavsiye edilir.

Bu rakamların Türkmen takılarında karşılığı, biçimsel olarak değil, sayısal dizin değeri olarak mevcuttur. Bazı takıları taş, sarkaç adı verilen *şalpe* ve bir takım biçimsel unsurların dizilimlerinin sayısal değerleri bu rakamlarda kesiştiği görülmektedir. Buda ilgili sayıların Türkmen takılarında bulunduğu yansımalar olarak değerlendirmek mümkündür.

SONUÇ

Günümüzde halen Türk ve İslam dünyasında söz konusu rakamların büyüsel ve tılsımlı güçlerine itibar edilmekte ve insan yaşamında önemli olan bir takım kararlarda itibar edilmeye devam etmektedir. Örneğin düğün gibi özel günlerin tarihleri, günlük yaşama ilişkin bir takım pratikler ve bilhassa yeni satın alınan her şey için uğurlu addettikleri günleri tercih etmişlerdir. *Sahetli Gün* adı verilen bu günlerde yapılan işlerin, hayırlı, uğurlu olacağına ve dolayısıyla mutluluk getireceğine duyulan inanç söz konusu olmaya devam etmektedir.

Sayıların, spiritüel ve mistik unsurlarla ilişkili olarak, tılsım ve büyüsel amaçlarla kullanılmalarının yanı sıra, Orta Asya coğrafyasındaki asıl önemi; Dünya'yı algılama, kavrama, sistematize etme, yaşamlarını kolaylaştırma gibi bir dizi yaşamsal ve felsefi fonksiyonlar da üstlenmiş olmalarıdır.

KAYNAKÇA

- Annayew, A.H. ile yapılan Görüşme notlarından. (2010).
- Baldick, J. (2000). *Animal and Shaman: Ancient Religions of Central Asia* London. UK. B. Tauris & Co. Ltd.
- Çıblak, N. (2010). Tahtacılar da Üç Sayısı ve Üçleme, *Türk Kültürü ve Hacıbektaş Veli Araştırma Dergisi*, 2010/56, s.73-92
<http://www.hbvdergisi.gazi.edu.tr/index.php/TKHBVD/article/view/1211>
- Çoruhlu, Y. (2002). *Türk Mitolojisinin Anahtarları*, Ankara. İstanbul Kabalcı Yayınevi.
- Durbilmez, B. (2005) Türk Kültüründe ve Fütüvvetnamelerde Üç Sayısı. *Ahilik Araştırmaları Dergisi*, C. 1. S.2. Ankara, s.28
- Durbilmez, B. (2008) Nahcivan Türk Halk İnanışlarında Mitolojik Sayılar, *Turkish Studies International Periodical for The Languages Literature And History Of Turkish Or Turkic Academic Journal*, ISSN: 1308-2140, V.3/6 Fall 2008.ss.3340-352
- Gökalp, Z. (1963). *Türk Töresi*, İstanbul: Toker Yayınları
- Gurbandurdyew, G. (1989). *Wagt We Kalendar, Aşkabat: Sanlar We Yrymlar, Magarif, Aşkabat*.
- Kılıç, S. (2010-2014). Türkmenistan Aşkabat-Merve Alan Araştırması sonuçları
- Ögel, Bahaddin, (2003) *Türk Mitolojisi*, C.1. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Memedov, M. (2008). Creation of World in Turk Mythological Thinking, *Miras*, 3/2008 Aşkabat, p.94
- Penjyew, M. (1993). Keramatly Sanlar Name Diyyar Kutsal Sayılar Ne diyor. *Türkmen Dili Hem Edebaty Jurnalı*, N3, Aşkabat. s.32,35
- Schimmel, A. (2000). *Sayıların Gizemi*, (Çev. M. Küpşüoğlu). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Schletzer, D. ve Schletzer, R. (1983). *Alter Silberschmuck der Türkmenen* Berlin: Dietrich Reimer Verlag
- Tafli, H. (2008). *Turkish Studies International Periodical For The Languages Literature And History of Turkish or Turkic* Volume 3/1, ss.96-120

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

- Kılıç, S. (2016). “Eski Türk Topluluklarında Sayı Sembolizmi ve Türkmen Takılarına Yansıması / Number Symbolism Among Ancient Turkish Tribes and Its Reflections to Turkmen Jewellery”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/2 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9470>, p. 733-754.